
De Giacomo Leopardi al Cottolengo o el trànsit de la lucidesa a l'estultícia*

*per Maria de las Nieves Muñiz Muñiz
amb la col·laboració de Lola Badia*

L'extensa selecció catalana del *Zibaldone di pensieri* de Giacomo Leopardi forma part de les nombroses contribucions al bicentenari del naixement del poeta (Recanati 1798 - Nàpols 1837); la curadora, Assumpta Camps, ensenya al Departament de Filologia Romànica, Secció d'Italià, de la Universitat de Barcelona.¹ El volum que ens ocupa, patrocinat per la Giunta Nazionale Leopardiana, amb l'excepció d'alguna veu aïllada, ha estat valorat positivament per la crítica del nostre país, fins al punt d'obtenir el Premi de Traducció «Serra d'Or» 1999.²

* A propòsit d'*El Zibaldone dels pensaments* (Barcelona, Columna - L'Albí, 1998), 611 ps.

1. Les citacions d'aquesta traducció remetent al número de la pàgina del volum de Columna; pel que fa a l'original leopardià, en canvi, fem la lletra Z i el número de la pàgina de l'autògraf, tenint sempre en compte l'edició crítica de Giuseppe Pacella, *Zibaldone di pensieri* (Milà, Garzanti, 1991), 3 vols.

2. Víctor Ripoll fa alguns mesos que destil·la agudes notes crítiques sobre la traducció catalana del *Zibaldone* a la secció del setmanari «El Temps» sobre les lletres catalanes que comparteix amb Lluís Bonada; si persevera en la tasca, té matèria sobrada fins a la jubilació. I a de Ripoll és la veu aïllada, les altres, les de l'aprovació unànime, són: Jordi Llovet, «El País» (31-XII-1998), elogios bé que circumspecte; Justo Barranco, «La Vanguardia» (8-I-1999); i Joan Triadú, «Avui» (11-II-1999). Aquest darrer, francament satisfet de la versió, marca amb un [sic] les incongruències del text que detecta (deu ser l'únic que se l'ha llegit), però, com una punyalada al mig del cor, les atribueix a Leopardi [sic] i no a la traductora, ai las, traïdora. Per a l'atorgament del Premi de Traducció «Serra d'Or», vegeu la revista homònima de l'abril del 1999, ps. 82-83. Hi podreu consultar la composició del jurat de la secció Literatura i Assaig: Isidor Cònsul, director literari de l'Editorial Proa i vicepresident del PEN català, on s'encarrega de la secció de traduccions; Vicenç Llorca, secretari de Relacions Culturals del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya; Marta Nadal, membre del Comitè de Redacció de «SdO»; Alex Broch, professor de Filologia Catalana de la Universitat de Tarragona, i crític literari vinculat a l'Editorial Proa; Sebastià Alzamora, escriptor i responsable literari de l'Editorial Destino.

Els criteris amb els quals han estimat la qualitat de la traducció catalana del *Zibaldone* la Giunta Leopardiana, l'editor de Columna i el jurat del premi són un misteri insondable; qui signa s'ha limitat a aplicar un antic mètode artesanal consistent en la simple confrontació entre el model i la versió. El resultat és la dissensió absoluta i radical del consens favorable gairebé unànime. Les pàgines que segueixen són una justificació raonada d'aquesta vigorosa desqualificació; a qui tingui pressa i no pugui entretenir-s'hi li serà suficient un cop d'ull al diccionari de despropòsits que publiquem en apèndix, ordenat per a,b,c.

Els primers dubtes els suscita el títol del volum: *El Zibaldone dels pensaments*, guarnit amb dos articles determinats, el segon dels quals és gramaticalment incongruent amb el caràcter indeterminat, pel que fa al número i a l'espècie, dels «pensaments» (com si diguessim «el collaret de les perles»).³ L'exordí de la *Introducció* ja aboca directament al desconcert quan hom hi llegeix, entre altres afirmacions suspectes, frases del següent tenor: a) «[El *Zibaldone*] té exactament en la intenció de l'autor [el significat] d'un promptuari o repertori d'idees i de consideracions, ben sovint sense pretensions d'originalitat»; b) «[l'obra] mostra, estilísticament parlant, tota la naturalitat d'una redacció sovint fervent, però també descurada i reiterativa, que Leopardi no es va molestar a revisar» (p. 11).

1

Almenys des del segle XIV els traductors al català han conegut i proclamat la deontologia de l'ofici: qui s'atorga el paper de torsimany i atribueix a un dels reculls de pensaments més originals i més ben escrits de la història la precaució preventiva de la banalitat i de la deixadesa no pot haver procedit de bona fe; el menys que es pot dir és que aquests judicis, no solament erronis sinó també insultants per a la intel·ligència i l'extrema pulcritud de Leopardi, volen amagar les deficiències de la tasca de traducció projectant-les sobre l'objecte de treball.⁴ El fet és que Camps introdueix repeticions vicioses i intolerables on Leopardi s'havia preocupat de buscar distincions que asseguraven la variació i l'amenitat: «*traduciamo* [una paraula], e nel *renderla*» (Z 12) -> «*traduim* ... i a l'hora de *traduir-la*» (p. 36),

3. Cal tenir present que el mot *zibaldone*, que Leopardi va consagrar literàriament escollint-lo per al títol de la seva obra, vol dir, segons els diccionaris italians: 'quadern que conté una miscel·lània de memòries, reflexions, apunts, notícies esbossos, tot en forma provisional'. L'ordenació de dietari del *Zibaldone* de Leopardi és una forma literària sobreposada a una organització temàtica i a unes línies de reflexió perfectament articulades i controlades. Precisament la tria d'aquest títol és un gest irònic de part de l'autor, una mena de *captatio benevolentiae* per al lector, com quan Francesc Petrarca va anomenar el seu celebèrrim *Canzoniere*, treballat fins a l'últim detall, «*rerum vulgariarum fragmenta*».

4. Atès que ningú no s'ha sorprès dels judicis de banalitat i deixadesa atribuïts a Leopardi, recordem al sofert usuari de la cultura catalana que Giacomo Leopardi, a més de poeta i de pensador, va ser un filòleg clàssic avançat en relació amb els seus temps i d'una preparació erudita esbalaïdora, com va demostrar el llibre de Sebastiano Timpanaro, *La filologia di Giacomo Leopardi* (Bari, Laterza, 1978, primera edició del 1955). Si algú necessita posar-se al dia sobre la seva poesia, que queda al marge del que debatem ara, podrà recórrer a la bibliografia sistemàtica de les ps. 39-96 en la versió

«l'indebolimento ... cagione d'infaciamento» (Z 163) -> «l'afebliment ... causa d'afebliment» (p. 105), «nessuna sventura ... una disgrazia» (Z 188) -> «cap desgràcia ... una desgràcia» (p. 118), «combatlerli ... entrare in lizza» (Z 3943)-> «barallar-s'hi ... barallar-se» (p. 524); la sèrie es pot inflar tant com es vulgui, fins a la consecució d'aquestes dues flors de la cacofonia i el martelleig:

«No sé si hi ha res que es pugui fer a algú altre que sigui més desagradable que el fet d'oferir maldestrament a aquest algú que t'ha fet un present esplèndid un altre de molt inferior» (p. 55).

«Igual que les Acadèmies literàries ho han fet amb la literatura. El fet és que a aquesta, encara que té les seves regles, tanmateix el fet de posar-les en clar, de decretar-les i fer-ne un codi, no li ha fet mai cap bé» (p. 100).

Vegeu ara, si us plau, què diu l'original «descurat i repetitiu»:

«Non so se si possa far cosa più dispiacevole altrui quanto ad uno che v'abbia fatto un dono splendido, offrirne goffamente un altro molto inferiore» ('No sé si es pot fer una cosa més desagradable a un altre que, si algú us ha fet un regal esplèndid, oferir-li'n grollerament un de molt inferior', Z 38).

«Come le Accademie letterarie alla letteratura. Il fatto sta che questa benché abbia le sue regole, tuttavia il porre in chiaro queste regole, e il decretarle e il farne un codice, non le ha mai giovato» ('Com les Acadèmies literàries a la literatura. El fet és que aquesta, encara que tingui les seves regles, l'operació de posar-les en solfa, i el decretar-les i fer-ne un codi, no l'ha afavorida mai', Z 145).

L'enutjosa tendència en qüestió es manifesta també en la juxtaposició de variacions derivatives d'una mateixa arrel: «recuperaren igualment la igualtat» (p. 227), «com és de forta la força de l'estil» (p. 45), «l'acte d'actuar» (p. 469), «maneres... manera de parlar» (p. 588) etc., que podrien suggerir algun calembour intencionat de l'original si no ho desmentís immediatament la lectura: «ripigliarono con ciò anche l'uguaglianza» (Z 914), «quanta sia la forza dello stile» (Z 20), «l'atto dell'operare» (Z 3679), «nelle sue maniere, nel modo di discorrere» (Z 4295), i també la inclinació contrària de la traductora, que sol desfer les figures del discurs emprades per Leopardi: «alla disperata disperazione dell'infelice» (Z 817) -> «al sùmmum de la desesperació» (p. 221); «sono più stimati che essi non si stimarono» (Z 4062) -> «són més apreciats que els que no ho foren» (p. 535) etc. Aquesta

espanyola dels *Canti* / *Cantos*, publicada per les Ediciones Cátedra de Madrid el 1998 (hom hi trobarà la referència dels materials catalans al respecte). Pel que fa a la gran prosa leopardiana, el lector català té la sort de poder accedir des de la seva llengua a les *Operette morali* en la sòbria versió de Rossend Arqués (Barcelona, Destino, 1996) i, des de l'espanyol, a l'útil selecció del *Zibaldone* preparada per Rafael Argullol (Barcelona, Tusquets, 1990). Quan aneu a Itàlia trobareu a qualsevol llibreria una excel·lent edició integral de tot Leopardi anotat, indexat i comentat, de més de tres mil pàgines, per menys de l'equivalent de mil cinc cèntes pessetes: no us la perdeu.

darrera simplificació, d'altra banda, s'acompanya d'un doble error sintàctic: la conversió d'una reflexiva, *stimarono se stessi*, en una passiva impersonal, *foren [estimat]*, i del pronom *essi* ('ells') en el sintagma *els que*. El resultat, «són més apreciats que els que no ho foren», és una ximpleria descomunal, ja que és tautològic ser més estimat que qui no ho ha estat mai. El text de Leopardi, naturalment, fa sentit: 'són més apreciats del que ells mateixos s'apreciaren'.

Com que es tracta de centenars de casos d'aquesta mena i de milers d'errors escampats pel volum, cal que passem de llarg per tal de poder ressenyar la magnitud de la tragèdia sense perdre'ns en aquest primer meandre. I és que si volguéssim enumerar totes les pegues estilístiques hauríem de copiar ben bé tres quartes parts de l'obra, tantes són les ocasions en què la subtil retòrica leopardiana és objecte d'un aplanament infamant. No és gens aconsellable d'escriure tot un llibre per explicar-ne un altre, de manera que ens limitem aquí a il·lustrar amb un exemple la tendència contrària a la descrita fins ara, és a dir la d'embolicar de manera indestriable allò que en l'original és perfectament clar:

«... no es coneixen mai totes les premisses que conduïxen a una conseqüència [...] *ni totes les relacions i connexions, o bé totes les relacions i connexions que gaudeixen, amb l'esmentada conseqüència, de les premisses igualment conegudes.*» (p. 241).

Aquesta és l'enigmàtica traducció d'un pensament en què Leopardi, després d'haver afirmat que per establir una veritat filosòfica cal conèixer totes les relacions existents entre les premisses i les conseqüències, nega la possibilitat de conèixer totes les premisses d'una conseqüència donada i, suposant que es coneguin les premisses en qüestió, la possibilitat d'abraçar en la seva integritat la relació o relacions que la lliguen a aquella:

«... non si conosco mai nè tutte le premesse che conducono a una conseguenza [...] *nè tutta la relazione e connessione, o tutte le relazioni e connessioni che hanno le premesse anche conosciute, colla detta conseguenza*» (Z 1092).

És a dir:

«... no es coneixen mai ni totes les premisses que conduïxen a una conseqüència [...] *ni tota la relació i connexió, o totes les relacions i connexions que tenen les premisses, encara que siguin conegudes, amb la dita conseqüència.*»

No m'explico què ha induït la traductora a apartar-se del recte camí per trobar versemblants els monstres lògico-gramaticals que arriba a acumular en un espai tan reduït: la disjuntiva *totes les relacions i connexions, o bé totes les relacions i connexions*; la revelació que les relacions *gaudeixen... de les premisses amb la conseqüència* (una

orgia metafísica? una *perturbatio animi* a tres bandes?); l'afirmació que les premisses són *igualmente* conegudes, atès que al principi no ho eren ni poc ni molt.

Un estupor semblant s'apodera del lector davant dels retocs introduïts al text de manera que Leopardi acaba dient negre on havia escrit blanc; per exemple a Z 4274 subratlla el caràcter contradictori d'un Déu immanent «ignoto e nascosto» «*dove che* ('quan') l'universo è palese e sensibile»; la curadora hipotitza una llacuna entre claudàtors, que, a més, restitueix de la seva minerva com si l'original fos: «*onde [segue] che* l'universo è palese e sensibile». Caldrà que algun teòleg ens il·lumini sobre aquesta deducció esotèrica: hi ha un déu ignot i ocult, «*d'on [se'n deriva que]* l'univers és palès i sensible» (p. 581).

Convé reconèixer que Camps havia advertit expressament de la naturalesa d'algunes altres manipulacions seves a la *Nota a l'edició* (ps. 21-23), on s'anuncien: a) «certs talls» a l'interior de determinats pensaments per evitar passatges «de comprensió difícil» o «redundants», i altres omissions relacionades amb les crides de l'autor a pensaments precedents o successius «quan corresponen a fragments suprimits en la nostra edició»; b) la introducció de la lletra cursiva per restituir-les quan el deixat de Leopardi les oblidava i, sobretot, per als títols de les obres citades (p. 22).

A banda això, la curadora promet una escrupolosa fidelitat filològica, fins i tot en el respecte de les abreviatures (llevat d'alguna restitució isolada per tal que «fossin entenedores per al lector català»), en la indicació del número de la pàgina de l'autògraf «a l'inici de cadascuna d'elles», i en el registre puntual dels talls duts a terme, a través de tres punts de suspensió tancats entre claudàtors «[...]»; uns talls, ens tranquil·litza Camps, absolutament innocus, ja que en cap moment no enterboleixen «la unitat dels pensaments», si no és —però això ja no ho és gaire de tranquil·litzant— «en molt pocs casos» (p. 22). Per arrodonir la tasca d'anostrament hom presenta certes notes a peu de pàgina, que ofereixen dades sobre les lectures de Leopardi o sobre altres escrits seus, això sí, sense «una finalitat pedantesca», sinó per mostrar (i ara ja ens hi perdem un xic) «la centralitat d'aquesta obra en el conjunt de la seva producció» (ps. 22-23).

Doncs bé, si alguns d'aquests criteris no han estat aplicats, altres valdria més que no ho haguessin estat gens ni mica:

1. Mai no s'indica el número de la pàgina al començament dels pensaments si no és que en l'original es produeix una feliç coincidència entre l'inici de pàgina i l'*incipit* del pensament (és a dir en comptadíssimes ocasions); així, per saber el lloc al qual corresponen s'ha de buscar la indicació numèrica entremig de les ratlles i, un cop trobada, contar cap enrere (operació poc aconsellable per a ulls cansats o persones fatigades); quan els pensaments són més breus, en canvi, s'haurà de recórrer a la capacitat divinatòria, ja que les indicacions numèriques no hi solen anar a parar. Ja podem veure quines són les dificultats del lector per recuperar la font original dels embolics monumentals que proporciona el text català.⁵

5. S'adona d'aquesta problemàtica Jordi Julià, autor d'una ressenya apareguda a «El Pou de

2. Sovint hom no indica les supressions, que, d'altra banda, superen el centenar; i també es compten per centenars els talls inadvertits, molt freqüents, sobretot, en casos de salt d'igual a igual per homeotelèuton. Els danys que aquestes pràctiques infligeixen a la comprensió dels pensaments esventrats són tan greus com injustificades les estisorades conscients; el mateix es pot dir de la desaparició de les remissions a pensaments anteriors o posteriors (però d'això en tornarem a parlar).

3. La solució de determinades abreviatures (o del que hom pren per tals) i la introducció de lletra cursiva als títols serveixen per posar de manifest –i també tornarem sobre aquest punt– les inquietants llacunes de la traductora en el terreny de la cultura literària i general.

4. Pel que fa a les notes a peu de pàgina, és que són de Camps? No. No ho són pas, sinó que reproduïxen literalment o tot adobant-les amb talls, paràfrasis i resums (mai, però, amb afegits de collita pròpia), les que Giuseppe Pacella va escriure per a l'edició crítica del *Zibaldone* (*Zibaldone di pensieri*, Milà, Garzanti, 1991, volum tercer).⁶ Com que aquestes notes del malaguanyat Pacella són el resultat d'un treball de recerca que el va ocupar diverses dècades, suposem que l'editor català es deu haver preocupat oportunament de contractar-ne els drets de publicació. Tal com es presenta l'edició catalana, tanmateix, no és fàcil desfer-se de la impressió equívoca que tot plegat són figures del paner de la curadora.

2

Les conseqüències d'un treball de segona mà dut a terme sobre una matèria que no es controla en absolut salten a la vista ja a la primera pàgina (Z 1), quan Leopardi reporta la *favoletta* ('faula curta', 'fabuleta') d'Avià a propòsit d'un llop que parlava, la qual no sabem per què la traductora anomena «petita història». El llop en qüestió –explica Leopardi– sent una «donna di contado» ('una pagesa', traduït absurdament per «una dona de camp») que amenaça el seu fill petit de donar-lo als llops perquè se'l mengin. L'animal espera inútilment tot el dia

Lletres» (número 13-14, primavera-estiu 1999), el qual lamenta «la manca de referències de molts fragments que apareixen sense al·lusió a la pàgina original entre claudàtors» i troba encara «més discutible la supressió de les referències creuades que el mateix Leopardi va anotar en els pensaments que es recullen, per tal de relacionar una idea amb una altra». Llàstima que el ressenyador cregui, en canvi, que pot confiar en la traducció i que citi un dels pensaments (Z. 79= Camps p. 77) sense adonar-se dels errors que conté; per citar-ne un, on Leopardi diu «*in natura*» (és a dir, 'en l'estat natural'), Camps tradueix: «de manera natural». La diferència és important perquè Leopardi hi expressa una idea rousseauiana sobre l'estat de felicitat de l'home primitiu. (La ressenya es troba a les ps. 99-100). Potser no és pas cap casualitat que Jaume Huch, editor literari de L'Albí, formi part del consell assessor de la revista.

6. Ben bé la meitat de la *Introducció* està confegida d'aquesta mateixa manera: fent un *collage* de passatges (malauradament mal compresos), extrets del pròleg de Pacella a la seva edició suara esmentada.

l'acompliment de la promesa; després, quan torna a casa amb la seva lloba sense res per sopar, es defensa com pot. Arribat en aquest punt Leopardi interromp el relat i remet directament a la font per conèixer la resposta del llop: «È fatto tardi, tornato alla moglie senza preda perchè s'era baloccato ad aspettare fino a sera, disse quello che nell'autore puoi vedere» [‘digué el que pots trobar en l'autor’].

El lector del *Zibaldone dels pensaments* buscarà en va una nota que reproduïxi les paraules del llop, el qual es queixa de les promeses enganyoses de les dones mentideres (Avià, I, 11-16). Camps misteriosament troba que no cal, i podem intuir per què: Pacella reproduceix els versos llatins sense traducció! És a dir, per sortir al pas de les necessitats dels lectors es poden suprimir els «exemples» difícils, però el que no es pot fer és traduir-los del llatí si resulten «de difícil comprensió» per al propi torsimany. En lloc de la nota imprescindible en trobem una altra que especula sobre la datació de l'apunt leopardià i sobre el moment en què va ser incorporada al text («Aquesta data va ser escrita per l'autor molt més tard...», etc., p. 28; «Questa data fu apposta da Leopardi parecchio tempo dopo...», Pacella, vol. III, p. 464); això ens dóna la mesura de la coherència amb què s'ha dut a terme el treball d'anotació.

Pel que fa a la traducció de la «petita història», el fragment citat sona així:

«I ja tard, quan va tornar amb *la dona* sense cap pressa, va dir el que pots trobar en l'autor.»

A banda del fet que en català el fabulista llatí Avianus o Avienus es diu Avià i no Aviano, observem: a) l'estisorada estilísticament castradora d'una frase tota sencera («perchè s'era baloccato ad aspettare fino a sera», ‘perquè havia badat esperant fins al vespre’); b) la incapacitat de gestionar la pròpia llengua en un cas tan senzill com la coincidència dels mots que indiquen la femella humana (*donna/dona*) i l'esposa (*moglie/dona*). Si Camps hagués traduït *donna di contado* per *pagesa*, hauria pogut dir que el llop tornava a casa de la *seva dona*, sense alimentar l'ambigüitat d'un retorn inversemblant a casa de la «*donna di contado*» (‘pagesa’) del començament. Com tothom sap, però, el català posseeix també els termes ‘esposa’ i ‘muller’ per dir *moglie*.

Talls, malentesos, citacions de segona mà no comprovades ni enteses: aquesta és la barreja que trobem contínuament en aquesta traducció tan guardonada. De moment, només per reblar el clau de com la traductora fugiu de la feina, convido a consultar la p. 469, on la frase *la patrie de la pensée* de Mme. de Staël no porta la indicació preceptiva de la font; o la p. 522, on passa el mateix amb la dita de Rousseau: *Tout homme qui pense est un animal dépravé*. Si descartem la hipòtesi que es tracta de frases corrents a Catalunya, el silenci de la curadora només es pot atribuir al llarg camí que proposa Pacella per trobar les dades que fan al cas, ja que, com que les havia identificades més amunt, remet a altres pensaments i a les notes corresponents. Segurament Camps va trobar que el recorregut era enutjós, perquè no s'està pas de transcriure dades menudes i ultraespecialitzades si se les troba al bell mig del camí, i sense gens de por d'incórrer en la pedanteria:

«Cfr. Dante, *Paradiso*, IV, 1-3; que és una al·lusió a Sant Tomàs d'Aquino, *Summa*, I, II, q. XIII, art. 6; el qual a la vegada⁷ citava Aristòtil, *De caelo*, II, 13» (Camps, p. 161, nota 163).

«Dante, *Par.*, IV, 1-3 [...] Dante allude però a un passo di Tommaso d'Aquino (*Summa*, I, II, q. XIII, art. 6), il quale cita a sua volta Aristotele» (*De caelo*, II, 13) (Pacella, vol. III, p. 573).

Un desplegament d'erudició que pot haver enlluernat el jurat del premi «Serra d'Or», sobretot si no coneixia els precedents de Pacella i el fragment que glossa, en el qual Dante i Leopardi diuen: *tra due cibi distanti e moventi d'un modo* ('entre dues menges distants i igualment estimulants'),⁸ i Camps tradueix: «entre dues menges distants i que es movien d'una certa manera»). No es tracta que a cada jurat hi hagi un especialista en Dante, però sí persones capaces de veure si els textos s'aguanten sols. Per comprovar-ho només calia recuperar la font del propi *Zibaldone*, on Leopardi rebut la tesi segons la qual la ignorància natural de l'home primitiu pot privar-lo de la felicitat i incapacitar-lo per a voler el seu propi bé; la hipòtesi queda invalidada amb l'exemple dels animals («Così accade ... al bruto», Z 380), que saben conèixer i desitjar de manera perfecta el que la natura els aconsella per al propi benestar. D'aquí la irònica al·lusió a l'ase de Buriolà que no es decideix a menjar davant de dos aliments que estimulen (*moventi*) de forma igual la seva gana:

«Bisogna esser bene stupido per ammetter l'ipotesi di un'ignoranza che lasci l'uomo nell'intera indifferenza, come quell'asino delle scuole, *posto tra due cibi distanti e moventi d'un modo*, il quale si moria di fame» (Z 381, la cursiva és de L.)

En la versió catalana de Camps sona així:

«Cal ser ben estúpid per a admetre la hipòtesi d'una ignorància que deixi l'home en la completa indiferència, com aquell burro de les escoles, col·locat *entre dues menges distants i que es movien d'una certa manera*, el qual es moria de gana» (p. 161).

Algú podrà potser aclarir algun dia què vol dir el pseudo-Leopardi de la Camps amb l'exemple d'un ase davant de dos menjars que es mouen d'una certa manera. No és aconsellable, però, de buscar la clau en les frases immediatament anteriors, perquè la traductora té la pensada de traslladar «Così accade anche al bruto...» per «Així s'escau també amb el brètob», p. 160.⁹

7. Diguem de passada que *a la vegada* no és pas la traducció d'*a sua volta*, que en català seria *al seu torn*.

8. *Paradiso*, IV, 1-3: «*Intra due cibi, distanti e moventi / d'un modo, prima si morria di fame, / che liber'uomo l'un recasse ai denti*» ('Entre dues menges, distants i estimulants / d'una mateixa manera, abans moriria de fam, / que no faria una tria lliure per posar-se'n una entre les dents').

9. Aquí la bretolada major és la de confondre les accepcions del diccionari italià *s.v.* 'bruto',

Tornant a la qüestió de les notes, cal afegir que segurament el lector profà se sentirà enganyat davant del devesall d'abreviatures de títols llatins que la curadora li presenta: «Cfr. Suetoni, *Div. Iul.*, 72 i ss.» (p. 424 nota 364); «Cfr. Cels, *De med. Prooem...*» (p. 289, nota 245), etc. El mateix efecte faran les citacions telegràfiques d'obres leopardianes que no són a l'abast del comú dels mortals: «Cfr. *Discorso*» (nota 20, p. 38), «Cfr. *Comparazione*» (nota 169, p. 178); «Cfr. *Crestomazia*, pàg. 447-448» (nota 321, p. 374), etc.; un mètode prou estrany si pensem que Leopardi va escriure més d'un *Discorso* i, per descomptat, més d'una *Crestomazia*; amb l'afegit que en el cas de les darreres no té gaire solta remetre a una pàgina concreta si abans no diem de quina edició es tracta. Bé és veritat que, en el cas d'altres escrits de Leopardi, Assumpta Camps resol l'afer remetent a l'antiga edició de Francesco Flora, *Prose e le Poesie* (Milà, Mondadori, 1940, 2 vols.), però aquí també es planteja un problema, perquè com que l'edició de Flora pertany avui a la categoria de les coses introbables i hom no reporta els passatges citats, el públic català no podrà treure profit de les eixutes remissions de pàgina: «Cfr. *Discorso* (PP, II, p. 497)» (nota 20, p. 38); «Cfr. *Comparazione* (PP, I, pàg. 1.044)» (nota 152, p. 147), etc. Algú preguntarà: si existeixen altres edicions més accessibles i posades al dia, per què la curadora cita aquesta? Doncs perquè Camps cita el que cita Pacella i sempre segons l'eficaç procediment de recollir tot el que faciliti la seva feina i de deixar de banda el que tendeixi a complicar-la. En realitat entre el model i la còpia es detecten algunes diferències: a) Pacella usava l'edició Flora com a punt de referència obligat, perquè l'havia precedit en la fixació del text del *Zibaldone*; Camps no; b) Pacella cita integralment els passatges il·lustratius i, a més, indica la pàgina on es troben; Camps no; c) Pacella resol al lloc que correspon les abreviatures que empra; Camps no.

En qualsevol cas hauria estat aconsellable que la curadora hagués conegut de primera mà les obres citades; si més no les del propi Leopardi, i especialment el *Discorso di un italiano intorno alla poesia romantica*. Això li hauria evitat de caure en dos errors descomunals: a) la deturpació del títol l'únic cop que el cita sencer: «Cfr. *Discorso sui romantici* (PP, II, pàg. 520-1)» (nota 230, p. 271); b) el *quid pro quo* a propòsit del nom de Lodovico Di Breme, l'autor amb qui Leopardi polemitzava al *Discorso* en qüestió, que Camps misteriosament converteix en «Lord de Breme» (p. 40).¹⁰

Són dos trets per la culata dels criteris establerts a la *Nota a l'edició*, perquè el segon neix de la voluntat de resoldre l'abreviatura «Lod. di Breme» (cfr. Z 15), mentre que el primer respon al propòsit d'introduir la lletra cursiva allà on el

desestimant el sentit d'animal, animal irracional, d'altra banda obvi, i rescatant un obscur significat de 'bruto' com a 'depravat' o 'cafre', que no ve al cas.

10. Encara és més soprenent trobar copiada a peu de pàgina la nota de Pacella: «Cfr. Lodovico di Breme, *Il Giaurro, Frammenti di novella turca, scritto da Lord Byron, e recato dall'inglese in versi italiani da Pellegrino Rossi...*» etc. Si no és que l'equívoc ve de l'expressió «recato dall'inglese» ('traslladat de l'anglès'), present al títol, sobretot si hom ignora que estem parlant de l'assaig-revisió de Di Breme sobre la traducció italiana de *The Giaour* de Lord Byron.

deixat del poeta se n'oblida; així és com llegint l'autocitació compendiosa: «V. il mio Discorso sui romantici dove si parla di Ovidio» (Z 1414), Camps sent que el seu deure és posar els punts sobre les is aplicant la seva magnífica normativa: «Vegeu el meu *Discurs sobre els romàntics* on es parla d'Ovidi» (p. 271). Llàstima que Pacella no li hagi donat un cop de mà amb aquella lacònica nota seva que fa: «cfr. PP, II, pp. 520-1» (III, p. 682).

També és veritat, però, que fins i tot quan Pacella li dóna un cop de mà es pot produir el desastre. Així, per exemple, Pacella anomena «patriottica» la cançó de 1818: *Sopra il monumento di Dante che si preparava in Firenze*, i «funerarie» les «composte tra il marzo e l'aprile 1819» (vol. III, p. 517, n.3); llegint de pressa Camps fa que tot sigui del gènere patriòtic: «“Sopra il monumento di Dante che si preparava in Firenze” ... així com les dues cançons patriòtiques dels mesos de març i abril de 1819» (p. 88, n. 84). Potser no recordava bé els títols de les «canzoni funerarie» en qüestió: *Per una donna inferma di malattia lunga e mortale* ('Per una dona malalta d'afecció llarga i mortal'), i *Nella morte di una donna fatta trucidare col suo portato dal corruttore per mano ed arte di un chirurgo* ('En la mort d'una dona que el seu corruptor va fer occir juntament amb el prenyat del seu ventre per mà i art d'un cirurgià').

Els títols són, doncs, un terreny especialment relliscós per a la traductora, tant si l'empenyen a decorar-los amb un epítet equivocat, com si li semblen el que no són, com si no els reconeix com a tals i omet (ai, ai, ai) la lletra cursiva. Això darrer és el que s'esdevé quan els títols coincideixen amb un nom de persona: la *Sofonisba* i l'*Oreste* d'Alfieri; l'*Edipo re* de Sòfocles; la *Fedra* de Sèneca (p. 447=Z. 3459-60); l'*Orlando innamorato* de Boiardo, el *Ricciardetto* de Forteguerri (p. 461=Z. 3549), el *Burbero benefico* de Goldoni (p. 525=Z. 3943); tots es queden en lletra rodona tal com fa Leopardi. També hi ha embolics amb els títols d'obres llatines o científiques que semblen frases d'ús corrent o que es confonen amb el nom de l'autor: els *Principi matematici di filosofia naturale* de Newton (p. 351: «sorgiren els poemes d'Homer i de Dante, i els Principis matemàtics de la filosofia natural de Newton», i cfr. Z 2132), el *De senectute* de Ciceró citat per Leopardi en italià (Z 3027: «Ho discorso altrove di quel luogo di Cicerone nella Vecchiezza»; Camps, p. 408: «He reflexionat en un altre moment sobre aquell fragment de Ciceró a la Vellesa»), l'*Indica* d'Arrià (cfr. Z 3513), esdevé a la p. 459 una mena de prenom toponímic de l'autor: «L'Índica Arrià» etc.

Permeteu encara una postil·la a propòsit de les abreviatures traïdores: a Z 1858 Leopardi cita en forma compendiosa els pitagòrics i el cardenal Nicolau de Cusa com a precursors del descobriment de Copèrnic: «una veritat ja saputa o immaginata da' Pittag., da Aristarco di Samo, dal Card. di Cusa ec.» (Z 1858); Camps tradueix d'aquesta manera: «una veritat ja coneguda o imaginada per Pitag., per Aristarc de Samos, per Card de Cusa, etc.» (p. 336): així el nom dels autors desconeguts puja fins a tres: Lord de Breme, l'Índica Arrià, Card de Cusa, a banda de la confusió dels «pitagòrics» amb Pitàgores.

No es tracta ara d'esgratinyar per fer sang, sinó de deixar clar que les arenes movedisses de la inseguretats cultural multipliquen les ocasions d'error i

converteixen el *Zibaldone*, als ulls del lector, en un cúmulo de cretinades. N'és una de ben grossa traduir per «un centenar de fragments» (p. 53) la definició de la *Musogonia* de Monti, que Leopardi qualifica de «centone ('centó') di pezzi» (Z 37), a l'interior d'un pensament que critica la imitació de models literaris arreglats d'ací d'allà:

«La Musogonia segnatamente si può dire che sia un vero centone di pezzi (nota bene) di *Omero Esiodo Callimaco Virgilio Orazio Ovidio...*» (lletra cursiva de L.)

«Especialment podem dir que la Musogonia és ben bé un centenar de fragments (fixeu-vos-hi bé) d'*Homer, d'Hesíode, de Cal·límac, de Virgili, d'Horaci, d'Ovidi...*»

No sé decidir si el *quid pro quo* depèn del desconeixement del terme *centone*, 'centó', o del fet que hom no reconeix la *Musogonia* (d'altra banda sense cursivitzar) com un poema de Monti.¹¹

Més dubtes: a la pàgina 17 del *Zibaldone* Leopardi acusa els romàntics de reduir la poesia només als seus efectes patètics i pregunta irònicament: «Dunque Virgilio non è poeta altro che nel quarto dell'Eneide, o nell'episodio di Niso ed Eurialo, e che so io?» (Z 17), com si digués, «aleshores vosaltres llançaríeu al foc el sublim poema de Virgili i en salvaríeu tan sols un parell d'episodis patètics: la mort de Dido (llibre IV) i la de Nis i Euríal (llibre IX)». Camps tradueix impertèrrita: «Així doncs, Virgili només és poeta a l'*Eneida*, o a l'episodi de Nisos i Euríal, o què se jo?» (p. 43), i nosaltres ens imaginem el sofert lector que intenta resoldre els tres caires de la pregunta: 1) si l'episodi de Nis i Euríal no és l'*Eneida*, què és?; 2) si Virgili és poeta només a l'*Eneida*, per què no ho és també a les *Bucòliques* i a les *Geòrgiques*?; 3) si tota l'*Eneida* pot ser adscrita al gènere patètic, què dimonis és el gènere patètic?

«*Defectes d'Homer concebuts per Petrarca*» llegirà l'usuari del llibre en una altra banda (p. 31), i potser es quedarà encallat intentant d'endevinar si Petrarca va ser el primer que va descobrir els defectes d'Homer, o si, en canvi, els va parir de la seva pròpia ment, o ves a saber si no els va reproduir seguint el mal exemple del seu predecessor: són interpretacions suggerides pel polisèmic verb «concebre», que també pot arribar a voler dir que Petrarca va concebre els errors i que després Homer els va cometre. Doncs no l'hem encertada: Leopardi diu «*concetti* del Petrarca...» (Z 4) i fa referència a construccions conceptuoses i lambinades alleables a l'autor del *Canzoniere*, que no disminueixen ni poc ni molt la seva grandesa, com tampoc no rebaixen la d'Homer ni la d'altres poetes antics els defectes d'estil que se'ls solen atribuir: «*Vizi d'Omero, concetti del Petrarca, grossezze di Dante, seicentisterie dell'Ariosto...*» ('*Vicis d'Homer, conceptualismes de Petrarca, feixugueses de Dante, abarrocaments d'Ariosto...*' Z 4).

11. Però tampoc no s'identifiquen com a títols en cursiva el *Bardo* i la *Basvilliana*: «com en el Bardo... com en la Basvilliana [...] a la Basvilliana i pertot» (p. 53).

No hauria estat millor —ho pregunto humilment— que abans de posar-se a traduir Leopardi, l'Assumpta Camps s'hagués llegit algun estudi sobre la literatura italiana, encara que fos de dimensions reduïdes?

3

Potser convé gastar algunes paraules més sobre la presumpta innocuïtat dels talls.

El *Zibaldone* està constituït per un teixit complex de pensaments interrelacionats, les connexions entre els quals són subratllades sovint per l'autor a través de remissions internes; de vegades són extremament precises («Alla p. 1583. Ho detto...», Z 1767; «Ho detto altrove; (p. 55.)...», Z 293, etc.), i altres més genèriques («Dal detto in altri pensieri risulta...», Z 1637); en aquest darrer cas Pacella completa la informació a l'aparat. Qui vulgui compilar una antologia traurà partit d'aquest instrument per garantir la coherència de la seva tria i per evitar coses tals com, què us diré, l'amputació de pensaments lligats per una relació de premissa-conseqüència.

Mai no podré entendre per què Assumpta Camps fa exactament el contrari, és a dir que talla sense com va ni com costa, fins i tot quan la remissió fa referència al pensament immediatament anterior, en lloc del qual el lector trobarà uns punts suspensius entre claudàtors: «da tutto il sopraddetto deducete questo corollario. L'uomo...» (Z 579-80)-> «[...] L'home...» (p. 200); «Dal pensiero precedente... deducete...» (Z 1102)-> «[...] // Del pensament precedent... deduu...» (p. 243); «Alla p. antecedente. Un tal uomo...» (Z 4110)-> «[...] // A la pàg. precedent. Hom...» (p. 545).

Tot limitant-nos al darrer exemple esmentat, *Hom* no correspon a l'italià «Un tal uomo», perquè és un impersonal; és a dir que allà on Leopardi al·ludeix a un tipus particular d'home (el que ha esdevingut fred a causa de la infelicitat habitual i que ja no espera res de la vida, cfr. Z 4108 i Z 4109), Camps universalitza i assumeix a deshora el to d'un oracle: «Hom té tant de coratge per a actuar o per a decidir-se com aquell qui està segur o gairebé segur de no aconseguir l'objectiu d'una acció particular».¹² No resulta una mica estrany un terme de comparació tan derrotista per mesurar el coratge humà?

Heus ací, doncs, que podem preveure en el lector un cert sentit de frustració quan, al mig d'aquests embolics, descobren l'indicador fatal que l'encamina a ports de salvació invisibles: «Vegeu, a propòsit d'aquest pensament, [...]» (p. 518); «aquells estats de l'individu dels quals he parlat [...]» (p. 504); «ja n'he parlat [...]»;

12. Leopardi diu: «Un tal uomo ha tanto coraggio a operare o a risolversi di operare quanto chi è certo o quasi certo di non conseguire il fine di una operazione particolare» ('Un home tal té tant coratge per actuar o per decidir-se a actuar com aquell que està segur o gairebé segur que no aconseguirà l'objectiu d'una operació concreta', Z 4110).

«tal com he dit [...]» (ps. 484-85), «tal com els he descrit [...]» (p. 425), etc.;¹³ o també quan davant de determinats exordis que s'obren amb *defectus* o connectius (copulativa, adversativa, pronom...) dels quals no podem deduir l'antecedent sintàctic: «[...] I, en efecte...» (p. 249); «[...] I l'egoista...» (p. 412); «[...] Més ben dit...» (p. 424); «[...] I aquells que...» (p. 505); «[...] Més ben dit, mots d'aquests...» (p. 524), etc.¹⁴

Encara és pitjor si, desobeint la *Nota a l'edicció*, hom fa desaparèixer l'indicador i la remissió eliminada, quan —i això ja és sadisme pur— el pensament salvador es troba recollit a l'antologia. Un exemple: «Ho detto altrove; (p. 55.) domandate piacere ad uno...» (Z 293)-> «He dit en un altre moment, demaneu un favor...» (p. 142). Aquí, Z 293, Leopardi continua: «domandate piacere ad uno, che non vi si possa fare senza incorrere nell'odio di un altro ec. La cagione di questo è che l'odio è passione, la gratitudine ragione e dovere ('demaneu favor a un, que no se us pugui fer sense incórrer en l'odi d'un altre etc. La causa d'això és que l'odi és passió, la gratitud raó i deure')». El lector es preguntarà quina és la relació entre l'exemple del favor demanat i la comparació entre l'odi i la gratitud. El problema s'aclareix a la pàgina 55 («Ho detto altrove; (p. 55.)...»), on la primera frase queda completada: «Se tu domanderai piacere ad uno che non possa fartisi senza ch'egli s'acquisti l'odio d'un altro, *difficilissimamente* [...] *l'otterrai*...» ('si tu demanes favor a un que no et pugui ser donat sense que ell es guanyi l'odi d'un altre, *molt difícilment* [...] *l'obtindràs*' Z 55). Els fragments del trencaclosques casen: el favor que demanem a l'amic i que li hauria provocat l'odi d'un tercer ens és negat, perquè l'amic tindrà molta més por de la poderosa passió de l'odi que no pas inclinació a l'amor raonable que deriva de la nostra gratitud: «pesa molt més —escriu Leopardi a la p. 55— l'odi que no pas l'amor dels homes; ja que és molt més actiu». D'aquí la reflexió sobre l'odi com a passió irracional, contraposat al sentiment raonable de la gratitud; en efecte, què hi ha de més raonable que estar agraït per un favor rebut?

Anem ara al pensament de la p. 3.886 que comença remetent «Alla p. 3.882» i continua amb una copulativa: «È quelli che p. l'ordinario...». En aquest cas hom ha suprimit la remissió i també la pàgina en qüestió: («[...] I aquelles que habitualment...» (p. 505). En el pensament es parla de certes persones normalment greus, profundes i lentes que demostren de cop i volta una vivacitat insòlita, sentit de l'humor i llestesa d'enginy. La transformació sobtada es duu a terme en un moment sense precisar («aleshores... aleshores... aleshores... durant aquell breu temps»), i també romanen obscures les causes d'un fenomen tan fugaç. La solució de l'endevinalla la trobareu a la p. 3.882, on es parla dels efectes del vi, que «dà

13. Algunes mostres de remissions internes leopardianes: «Vedi al proposito di questo pensiero le pp. 3905-6» (Z 3927); «pugli stati dell'individuo, di cui ho detto p. 3835-6. 3876-8» (Z 3880); «quali ho descritti a pagg. 3279-80» (Z 3283), «l'ho detto p. 2677. segg.», «conforme di sopra (p. 3784)» (Z 3791).

14. «Alla p. 1229. E infatti...» (Z 1231); «Alla p. 3109 margine. E l'egoista...» (Z 3167), «Alla p. 3275. marg.- Anzi quanto più questi tali...» (Z 3282), «Alla p. 3275. marg. Anzi molti di questi...» (Z 3942); «Alla p. 3882. E quelli che...» (Z 3886).

talvolta una prontezza vivacità, rapidità, facilità, fecondità d'idee». Hi ha diverses hipòtesis a fer sobre els motius de l'estisorada: a) Camps ha considerat «redundants» o poc edificants dos pensaments seguits sobre l'embriaguesa; b) ha estimat que el pensament era perfectament comprensible prescindint del factor vi; c) no ha entès res de res, però ho ha trobat natural, ja que sabem com era de descurat Leopardi.

I ara, com ens ho hem de fer per convèncer els lectors catalans que Leopardi és un pensador de primera categoria i que si la del cop d'estidores se l'hagués llegit abans de fer-lo malbé, potser hauria produït menys desgràcies? Una prova d'aquesta última hipòtesi es pot trobar en tres pensaments sobre la tendència humana de comunicar les pròpies sensacions (Z 339, Z 486, Z 2471), que remetent l'un a l'altre i que comencen gairebé de la mateixa manera: «Alla inclinazione degli uomini di partecipare altrui il piacere e il dolore, notata in altri pensieri...» (Z 339), «Il desiderio di mettere gli altri a parte delle proprie sensazioni (o piacevoli o dispiacevoli come ho detto in altri pensieri)...» (Z 486), «Alla inclinazione da me più volte notata e spiegata, che gli uomini hanno a partecipare con altri i loro godimenti o dispiaceri...» (Z 2471). Es tracta, com podem veure, de variacions sobre una mateixa estructura verbal (*partecipare a, mettere a parte di, partecipare con*). Tant si Camps desconeix aquestes variants fraseològiques com si interpreta malament els pensaments, el fet és que tradueix cada exordí de manera diferent: a) «participar en el plaer i en el dolor d'altri» (p. 150); b) «deixar els altres al marge de les pròpies sensacions» (p. 191); c) «fer partícips els altres de llurs gaudis o disgustos» (p. 369). A la tercera va la vençuda! Potser és una idea agosarada, però és difícil deixar de pensar que si la traductora hagués fet el camí de Z 2471, a Z 486, i de Z 486 a Z 339 (és a dir de la p. 369 a la p. 191, i a la p. 150) s'hauria adonat de la pasterada i hauria pogut homologar criteris escollint la versió correcta. La veritat és que aquesta darrera (p. 369), si ens la llegim sencera, conté un anacolut, una tautologia i una cacofonia antipàtica i estrident: «La tendència... sobre el fet que els homes *tendeixen a fer partícips els altres...*»; però no em sembla el cas de posar-nos a filar gaire prim.

La llista de remissions oblidades comença a ser massa llarga i la tanquem aquí. També perquè la reconstrucció de les relacions deixades de banda serviria de ben poc en una antologia on el número de les pàgines originals cau quan cau, i de vegades fins i tot no cau. En canvi citaré ràpidament una altra modalitat de talls estructurals, és a dir els relacionats amb la mutilació d'un pensament i amb la dispersió dels *diseicta membra*. Heus ací que a la p. 51 (cfr. Z 30-31) la premissa se separa del corol·lari i la demostració interposada s'esfuma; a la p. 397 (cfr. Z 2899-2900) hom elimina 13 línies sense cap avís, de manera que la conclusió es presenta tota sola com un pensament a part; el mateix passa a la p. 423 (cfr. Z 3274), amb la particularitat que l'esventrament arrossega sis pàgines (3275-3281) i que el pretès pensament independent comença presentant-se com un corol·lari de les reflexions suprimides («Da' quali pensieri si dee raccogliere questo corollario»-> «Pensaments dels quals se n'ha de recollir aquest corol·lari»).

Una segona modalitat consisteix en l'extracció d'un passatge sencer d'un

pensament, complicada pel recurs de recompondre dues frase-pont en una de sola modificada *ad hoc*. Així a la p. 61 (cfr. Z 49), convé dissimular un tall de 8 ratlles entre «non è possibile che un genere non abbia nessuno cui stimi bello» i «giacchè altrimenti la natura...», l'operació converteix el *giacchè altrimenti*, de valor causal, en una copulativa: «i la natura...». Tercera modalitat: certs pensaments queden reduïts a la meitat o a menys de la meitat sense que soni cap timbre d'alarma (és a dir sense els tres punts que indiquen una supressió); exemple: a la p. 228 hom usa com a final inventat una frase qualsevol (aquesta també està tallada), mentre que en realitat la reflexió continua encara durant 9 pàgines (de la 915 a la 923); a la p. 545 res no indica que falta una pàgina i mitja entre el final del pensament datat el 29 juny de 1824 (Z 4108) i el datat el 3 de juliol de 1824 (Z 4109) etc. etc. etc.

Veient aquesta fúria per netejar l'horitzó del lector de molèsties inoportunes algú es podria preguntar què entén la podadora implacable per «exemples de difícil comprensió» o «redundants» (*Introducció*, p. 22); doncs caldrà deduir-ho de l'esventrament d'un pensament que compara «due generi di eroismi» (la reflexió de Z 44-45, sobre els Tres-cents de les Termòpiles). Camps hi elimina l'exemple d'heroisme cristià i deixa només el d'heroisme espartà, seguidament el text continua com si res: «Da questo confronto risulta...» -> «D'aquesta comparació se'n deriva...» (p. 58).

4

En un pensament (Z 2134-36), Leopardi diu que la traducció perfecta és la que aconsegueix de conciliar les propietats naturals de les dues llengües en contacte, de manera que l'autor traduït no sembli «grec en italià, grec o francès en alemany sinó igual en italià o en alemany de com és en grec o en francès». Potser algun dels membres del jurat del premi «Serra d'Or» ens creurà ara si li diem que al *Zibaldone dels pensaments* Leopardi no sona en català tal com era en italià, ni tampoc sona com italià en català. Haurà de convenir, doncs, que, a la vista dels exemples que se li han ofert fins ara, els errors són variadíssims, es concentren sovint en un espai molt petit del text i perjudiquen sempre greument la comprensió del conjunt. Afegiré que el mostruari de cada modalitat (pseudosinònims, falsos amics, haplografia, *lectio faciliior*, anacoluts, *quid pro quo*, alteració de l'orde dels elements, afirmació en lloc de negació, negació en lloc d'afirmació, canvi del subjecte per un complement, d'una subordinada per la principal, d'una declarativa per una exclamativa, d'una consecutiva per una comparativa, d'una causa per una conseqüència, d'una consecutiva per una adversativa etc. etc.) produïria un diccionari enciclopèdic de dimensions respectables.

Si algú manté encara algun dubte sobre la magnitud de la tragèdia, que faci l'exercici d'examinar els pensaments relacionats amb diverses àrees temàtiques: la filosofia, la teologia, la literatura, l'antropologia, la psicologia..., i de concentrar-se en els *loci* més coneguts de les preocupacions leopardianes: el

conflicte natura/raó, la teoria del plaer, del tedi, del no-res, de l'amor propi, de l'habitació, del record i de l'esperança, de la relativitat de la bellesa, de la llengua i de l'estil, de l'amor, de l'egoisme, del dolor, de la psicologia humana, de la societat mateixa... Li podem garantir que tard o d'hora trobarà un obstacle insuperable per assolir la recta comprensió, un indefinible malestar o una bona migranya. Ja ens perdonarà, doncs, si li indiquem el camí a seguir amb quatre brevíssims sondatges.

1. *L'oposició Natura / Raó:*

Z 15: «Gran veritat, ma bisogna ponderarle bene...» (Traducció de la p. 39: «Gran veritat, però cal ponderar-les bé»; convé saber que el plural de «verità» en italià és invariable: «una veritat», «due veritat»).

Leopardi afirma en aquest pensament que la raó tendeix a les coses útils i petites, i la natura a les coses grans i inútils. I després conclou:

«E' così dalla ripugnanza della natura a cento altre cose o necessarie o utilissime e *però* [= 'per això'] *consigliate dalla ragione*, e per lo contrario dall'inclinazione della natura a moltissime altre o dannose o inutili o proibite, illecite, e condannate *dalla ragione* [...].»

Camps confon la conjunció causal italiana *però* (=per això) amb l'adversativa homònima, és a dir *però*, que tant en italià com en català vol dir 'emperò', 'tanmateix', 'per contra'. Com que s'adona tot d'una de l'estranyesa de l'afirmació que en resulta: 'la raó aconsella les coses útils però les aconsella' (és a dir 'A però A'), substitueix el verb 'aconsellar' amb el seu antònim 'desaconsellar' i produeix la frase que segueix: 'la natura rebutja les coses útils però la raó les desaconsella' (és a dir 'A però A'). Després veu que aquesta frase està en contradicció flagrant amb la següent: 'les coses útils desaconsellades per la raó i per contra condemnades per la raó'; hi posa remei, aleshores, convertint *ragione* en *religione*, *raó* en *religió*. Heus ací el text que ofereix al públic català:

«I així, de la repugnància de la natura a centenars d'altres coses, necessàries o utilíssimes, *però que la raó desaconsella* i, contràriament, de la tendència de la natura envers moltíssimes altres, perjudicials, inútils o prohibides, il·lícites, i condemnades *per la religió...*» (ps. 39-40).

2. *«L'horrible misteri de les coses»*

Z 4099-4100: «Non si può meglio spiegare l'orribile mistero delle cose...» ('No es pot explicar millor l'horrible misteri de les coses...'). Leopardi extreu les últimes conclusions del conflicte ésser/no ésser reconeixent l'absoluta

contradictòria de totes les coses. Vet aquí que apareix un altre *però* = 'per això', que té funció conclusiva i Camps torna a ensopegar amb la mateixa pedra escollint aquest cop l'adversativa tanmateix; després hi afegeix un doble *quid pro quo*: *no ésser per ésser i ésser per no ésser*.

«E però secondo tutti i principii della ragione ed esperienza nostra, è meglio assoluto *a' viventi il non essere che l'essere*. Ma questo ancora come si può comprendere? che il nulla e ciò che non è, sia meglio di *qualche cosa?*» (Z 4099) ('I per això segons tots els principis de la nostra raó i de la nostra experiència, és absolutament millor *per als qui viuen el no ésser que l'ésser*. Però, aleshores, com s'entén això? que el no-res i allò que no és, siguin millor que no pas *alguna cosa?*').

Camps adoba així el passatge: «I *tanmateix*, segons tots els principis de la raó i de la nostra experiència, *és millor absolutament ser que no ser*. Però això també, com s'entén? que el no-res i el que no és sigui millor que *qualsevol* altra cosa?» (p. 542).

Treieu les degudes conseqüències sobre la coherència del conjunt i sobre altres desviacions menors que completen l'efecte.

3. Teoria del plaer

Z 327: «E la perfezione consiste nella felicità...».

Traducció: «I *la felicitat* consisteix en *la felicitat*» (p. 148).

Z 4087: «La vita [...] consiste nel piacere, e senza di esso è imperfetta la vita, perchè manca *del suo fine*» ('la vida no és feta *si no es per a la felicitat*, la qual consisteix en el *plaer*, i sense ell la vida és imperfecta, perquè es troba privada *del seu fi*'). Camps insisteix en la tautologia:

«La vida [...] consisteix en el plaer, i sense aquest, la vida és imperfecta, perquè està mancada *de la seva felicitat*» (p. 541).

4. Teoria del tedi

Z 174: Leopardi afirma: «Insomma la noia non è altro che una mancanza del piacere» ('En síntesi el tedi no és altra cosa sinó una mancança del plaer'), i ho demostra amb el sentiment de malestar que se sent fins i tot en absència de mals concrets: «E infatti per che motivo l'uomo dovrebbe sentirsi male, quando non ha male nessuno?» ('I, en efecte, per quin motiu l'home s'hauria de sentir malament quan no té cap mena de mal?'). Camps tradueix:

«En fi, l'avorriment no és més que mancança de plaer [...] I, en efecte,

per quin motiu l'home hauria de sentir-se malament, quan *no ha fet cap mal...*» (p. 111).

Convé subratllar una aporia en el passatge de l'asseveració «l'avorriment no és més que manca de plaer» a la demostració: «En efecte l'home se sent malament quan no ha fet cap mal.»

Z 2220: Leopardi subratlla el caràcter «violent» de l'estat de tedi i el defineix *in crescendo* com «la mort en vida», «la mort sensible», «el no-res en l'existència». Camps converteix el *climax* en *anticlimax* quan atenua la part final en un genèric «el no-res de l'existència» (p. 354).

Res no se salva del virus de l'error. De l'alfa de la Naturalesa benèfica, de la qual l'home civilitzat s'ha autoexclòs (Z 814-15: «Noi siamo del tutto alienati dalla natura») i que segons Camps ens ha alienat per sempre («Nosaltres estem totalment alienats per la natura», p. 220), fins a l'omega de la natura («infant cruel», que duu a terme un «joc criminal», del qual cal resguardar-se arrabassant «de la mà de l'infant la seva tasca», Z 4421), i que Camps interpreta com un «conduir de la mà» l'infant, tot guiant-lo paternalment en la seva tasca innocent («portar de la mà la criatura en la seva tasca», p. 599).

La monstrositat dels *quid pro quo*, de les tautologies, de les apories, de les insensateses produeix el mateix efecte que un raig de cops de puny a l'estómac, però encara ens deixa més bocabadats que un docent universitari hi hagi pogut caure sense immutar-se.

He dit que Leopardi és un pensador clar i coherent, no que sigui fàcil ni senzill de traduir.

El *Zibaldone* construeix sovint un espès sistema de dicotomies en forma d'arbre i de quiasme (Natura gran/inútil vs Raó útil/petita), de manera que cada error singular de la traducció es projecta sobre el conjunt de l'arquitectura. Il·lustrarem el problema amb dos únics exemples abans de cloure una exposició que ja s'està allargant massa:

1. Z 43: Dues proporcions inverses sostenen un aforisme sobre el temps:

«*Quanto più del tempo si tiene conto, tanto più si dispera d'averne che basti, quanto più se ne gitta, tanto par che n'avanzi*» ('Com més es fa cas del temps, més es desespera de tenir-ne a bastament, com més se'n malgasta, més sembla que en sobri?').

Tan bon punt elimines la bimebració opositiva: l'estalviador de temps angoixat perquè no en té prou; el mandrós malgastador que en té fins i tot massa, la paradoxa esdevé una cretinada. Fem l'experiment: «*Com més et preocupes pel temps, més t'angoixes per tenir-ne a bastament, més en malgastes, més et sembla que en sobra.*» Heus ací el resultat: diríem que el temps l'estalviem i el malgastem, i que la cosa ens angoixa i no ens angoixa, ja que ho atribuïm tot a la mateixa persona i a la mateixa causa (és a dir 'A doncs B No A i no B'). Llegiu ara la traducció d'Assumpta Camps:

«Com més preocupat estàs pel temps, més t'angoixes per si en tindràs prou, més en malbarates, i més sembla que te'n sobra» (p. 58).

2. A Z 3272 Leopardi construeix una correlació dissimètrica formada per set elements que casen perfectament: «*Quanto l'uomo ha maggior bisogno della beneficenza altrui, tanto meno egli è, non pur benefico, ma inclinato a beneficiare; tanto meno egli non solo esercita, ma ama in se quella beneficenza che dagli altri desidera e pretende*» ('Com major és la necessitat que l'home té de la beneficència d'altri, *menys* és, no ja benèfic, *sinó* inclinat a ajudar; *menys*, no diré la practica, *sinó* estima en ell mateix aquella beneficència que desitja i pretén dels altres').

Tenim una proporció inversa (*Quanto ... maggiore / tanto meno*: 'com major ... menys'), el segon membre de la qual es desdobra en dues frases: *tanto meno ... tanto meno* ('menys ... i menys encara'), cadascuna de les quals va acompanyada d'una correlació secundària: *non pur ... ma; non solo ... ma* ('no ja ... *sinó*'; 'no tan sols ... *sinó*'). Camps cau de quatre potes al primer creuament, on *tanto meno* lliga amb *non pur ... ma*. Es carrega així el *non pur* i estableix un pont entre *tanto meno* 'menys' i *ma* 'sinó'. Resultat de Camps:

«Com més l'home té necessitat de la beneficència d'altri, *menys* se sent benèfic, *sinó* procliu a ajudar els altres; no tan sols la practica, *sinó* que vol per a ell mateix aquella beneficència que desitja dels altres o que pretén» (ps. 422-3).

Camps, per tant, imagina que un home pugui alhora ser benèfic i no ser-ho: "*menys* se sent benèfic, *sinó* procliu a ajudar als altres", és a dir, 'no és benèfic *sinó* que és benèfic'. Això per no parlar d'altres incongruències que transformen aquest pensament en un galimaties.

Queda el problema de saber per quin motiu el director del Centro Nazionale di Studi Leopardiani va pensar que qualsevol persona, pel sol fet de parlar una llengua propera a la de Leopardi, podia ser capaç de mesurar-se amb les complexes arquitectures de la seva prosa literària. No es tracta d'il·lacions *sinó* de deduccions del *Prefaci* de Franco Foschi al volum de Camps, on justifica l'aval concedit a l'obra amb les següents raons: a) la felicitat proximitat de la llengua catalana «a la literatura italiana, i a la leopardiana en particular»; b) la importància de la contribució per a la divulgació de l'obra mestra de Giacomo en relació al programa «Leopardi nel mondo» (programa finançat per l'estat a través de la llei corresponent).¹⁵ Corona el discurs una consideració sobre la transcència de les traduccions per fer conèixer l'obra de Leopardi en àmbits més extensos que no pas els abastables per les publicacions erudites: «Els estudis crítics són certament importants i útils, però servien de ben poca cosa si no es donés el màxim relleu a la lectura de les obres, bo i superant les fronteres lingüístiques que fins ara han

15. Llei 56 de l'Estat italià, del 20 de gener de 1992.

fet difícil de donar a conèixer un dels genis més grans de la humanitat» (ps. 9-10). Cap esment dels estudis leopardians de la traductora o d'algun treball seu filològic anterior que garantis l'èxit de l'empresa. Cap indicació que algú hagi controlat la qualitat del producte; què sé jo, algun il·lustre romanista vinculat al Centro Nazionale di Studi Leopardiani.

Franco Foschi ha abaixat la guàrdia i ha accelerat l'embranchida d'aquest bicentenari leopardià. En qualsevol cas, una cadena de decisions col·lectives reparteix les responsabilitats sense reduir-les individualment: l'editor deu haver donat per descomptat que la condició de professor titular de filologia italiana de la Universitat de Barcelona era un aval suficient; la Giunta Nazionale Leopardiana deu haver sumat el factor universitat al del contracte editorial; els ressenyadors deuen haver sumat les tres motivacions; el jurat del premi «Serra d'Or» hi deu haver afegit encara la sanció positiva de les ressenyes i la bona presentació del volum, que físicament, val a dir-ho, sembla un llibre perfectament seriós i homologat.

I ja som de bell nou al començament de la cançó, la confiança en ella mateixa de la traductora. Però aquesta confiança hauria estat suficient com a aval sense la qualificació universitària? Tornem al principi: l'origen del problema se centra en l'*imprimatur* universitari atorgat a la persona d'Assumpta Camps. Però això ens pot desviar de la qüestió. O no: el llibre recentíssim de Remo Ceserani, *Guida allo studio della letteratura* (Roma-Bari, Laterza, 1999), entre moltes altres coses, recull per al públic italià (i europeu en general) l'experiència de l'ensulsiada de les humanitats a les universitats del món occidental, glossada per Bill Readings en diversos treballs seus dels anys noranta.¹⁵ Heus ací l'aplicació al nostre cas d'una reflexió de Ceserani a la p. 425 inspirada per Readings: la mutilació-tergiversació monstruosa del *Zibaldone* operada per Camps a l'empara d'un aval universitari que s'escapa fatalment de les mans de qui té la preparació per concedir-lo «és l'erosió del paper tradicional de les ciències humanes i, de forma particular, dels estudis literaris [...] en el manteniment d'un difícil equilibri entre *Wissenschaft* [Ciència] i *Bildung* [Educació], entre l'adquisició de coneixements històrico-literaris i la formació de ciutadans d'un estat».

No vulgueu mal a qui ha confegit aquestes crítiques en nom de Leopardi ni a qui les ha posades en català com a deute filial envers un pensador que fariem bé de tenir present, ara com ara, si us plau, en el text original.

MARÍA DE LAS NIEVES MUÑIZ MUÑIZ
amb la col·laboració de LOLA BADIA

16. Noteu els significatius títols següents: *The University without Culture?*, «New Literary History», 26 (1995), Summer, ps. 465-493; *The University in Ruins* (Cambridge Mass., Harvard University Press, 1996).

APÈNDIX

Aquest glossari d'errors puntuals (haplografia, dittografia, fals amic, *quid pro quo* etc.), seleccionats entre milers d'altres, està ordenat segons els mots italians mal traduïts, per als quals oferim, entre claudàtors, si cal, la versió catalana adequada al sentit del text o alguna indicació de context. Al costat de l'equivalència catalana errònia donem la retraducció italiana, perquè es vegi la diferència amb el punt de partida. Com es pot observar mirant les localitzacions que acompanyen les entrades, a la dreta, hi ha errors que es repeteixen de manera sistemàtica, com el de *però* = per això, traduït com una adversativa o el de *ragione* = raó, traduït per *religió*.

A

affatto [=completament]-> *de fet; gens* [=infatti, per nulla] (Z 1778=321, Z 1465=276, Z 4111=546)

abito [=hàbit]-> *aparença* [=apparenza] (Z 281=141)

al più [=com a màxim]-> *més de* [=più di] (Z 3510=458)

appartenente-> *aparentment* [=apparentemente] (Z 2971=406)

appresso a poco [=aproximadament]-> *al cap de poc; feia poc; de mica en mica; amb prou feines* [=dopo un po'; da poco; a poco a poco; a stento] (Z 120=91, Z 215=128, Z 162=104, Z 348=153)

ascitizie [=accessòries, afegides]-> *ascítiques* [=ascitiche] (Z 387=164)

astrattamente-> *estrictament* [=in senso stretto] (Z 2753=392)

astruso-> *obtús* [=ottuso] (Z 198=122)

attaccarsi con [=barallar-se]-> *s'aferran a* [=s'attaccano a] (Z 3942=524)

attaccati con lo sputo [=enganxats amb saliva dejuna]-> *corromputs* [=corrotti] (Z 18=44)

attempati [=d'edat avançada]-> *temperats* [=temperati] (Z 3841=499)

aver fine [=cessar]-> *trobar finalitat* [=avere uno scopo] (Z 165=106)

B

benchè [=encara que]-> *fins i tot, en la mesura que* [=persino, in quanto] (Z 381=161, Z 3451=444)

blasés [=avorrits]-> *blesés* [? *blesés* =feriti] (Z 3915=511)

bottone di fuoco-> *marca de foc* [=marchio di fuoco] (Z 2160=353)

bramar; brama [=desitjar ardentement, desig ardent]-> *bramar-la; brama* [=bramire, bramisce] (Z 3272=422, Z 3502=454)

bruto-i-> *brètol-s* [=farabutto-i] (Z 180=115, Z 380=160, Z 385=163, Z 3913=510)

brutti [=lletjos]-> *brètols* (Z 221=130)

C

- cade* [=recau]-> *decau* [=decade] (Z 16=41)
campagna [=camp, pagesia]-> *campana* [=campana] (Z 4418=597)
centone [=centó]-> *centenar* [=centinaio] (Z 37=53)
certezza-> *creença* [=credenza] (Z 449=184)
china, la [=pendent, baixada]-> *les regnes* [=le redini] (Z 5=32)
cognizione [=coneixement]-> *condició* [=condizione] (Z 66=71)
compagnie-> *compassió* [=compassione] (Z 719=215)
consiglia-> *desaconsella* [=sconsiglia] (Z 15=40)
consistente-> *inconscient* [=incosciente] (Z 36=53)
consueta [=habitual]-> *concreta* [=concreta] (Z 39=56)
contentezza-> *cosa* [=cosa] (Z 60=68)
convenienza-> *no conveniència* [=non convenienza] (Z 3365=432)
corso [=curs]-> *cos* [=corpo] (Z 3938=524)
così per lo contrario [=doncs, al contrari]-> *De la mateixa manera, a l'inrevés*
[=Allo stesso modo all'incontrario] (Z 932=229)

D

- da* [preposició que indica origen]-> *per a; per* [=per] (Z 873=224, Z 1594=287, Z 816=220)
dal fin qui detto [=del que s'ha dit fins aquí]-> *de la finalitat dita aquí* [=dallo scopo di cui si è parlato] (Z 4279=583)
d'altronde [=d'altra banda]-> *en un altre moment* [=in un altro momento] (Z 4061=534)
del pari [=igualmente]-> *en canvi* [=in vece] (Z 2436=365)
del tutto-> *en el futur* [=nel futuro] (Z 865=222)
detta [=dicta, suggereix]-> *es deriva* [=ne deriva] (Z 29=50)
di che natura sia [=de quina natura és o sigui]-> *existents en la natura* [=esistono in natura] (Z 3497=452)
dichiarato [=aclarit]-> *proclamat* [=proclamato] (Z 3244=420)
di niun momento [=irrellevant]-> *de ni un sol instant* [=di nemmeno un attimo] (Z 2528=375)
Dio padrone di [=Déu amo de]-> *Déu Nostre Senyor* [=Dio Nostro Signore] (Z 1638=296)
di preferenza-> *expressament* [=espressamente] (Z 96=82)
di raro [=rarament]-> *estranyament* [=stranamente] (Z 14=38)
di gran lunga [=en gran manera, molt]-> *des de fa molt temps* [=da molto tempo] (Z 16=42)
disprezzantissimi-> *molt menyspreats* [=disprezzatissimi] (Z 3715=471)
distornarlo [=apartar-lo]-> *distorsionar-lo* [=stravolgerlo] (Z 3839=499)
divario [=diferència]-> *abisme* [=abisso] (Z 205=126)

E

eccetto-> *malgrat* [=malgrado] (Z 56=64)
effetto-> *emocions; afectes* [=affetti] (Z 64=71)
essere-> *no ser* [=non essere] (4100=542)
eterna-e-> *externa-es* [=esterna-e] (Z 163=105, Z 143=270)

F

fattizio [=factici, artificial]-> *fictici* [=fittizio] (Z 1457=274)
felice-> *infeliç* [=infelice] (Z 2901=397)
finita-> *infinita* (Z 4181=560)
franchezza-> *frescor* [=freschezza] (Z 14=38)
frattanto [=en canvi, tanmateix]-> *d'aquí que* [=ondeg] (Z 4207=565)
fronte-> *font* [=fonte] (Z 603=203)
frutta [=fructifica, produeix]-> *no donen* [=non fruttano] (Z 1788=324)

G

godono [=gaudeixen]-> *pateixen* [=patiscono] (Z 1724=312)
guarir da -> *tenir cura de* [=avere cura di] (Z 175=112)

H

ha relazione-> *no té res a veure* [=non ha niente a che vedere] (Z 2711=389)

I

imperfettamente-> *perfectament* (Z 521=197)
impoetica-> *poètics* [=poetici] (Z 1528=279)
impotenza-> *importància* [=importanza] (Z 1600=289)
inarticolati-> *articulats* [=articolati] (Z 1102=243)
incivilito [=civilització]-> *mancança de civilització; barbarització*
[=assenza di civiltà; imbarbarimento] (Z 314=146, Z 4462=602)
inciviliti [=civilitzats]-> *non civilitzats* [=non civilizzati] (Z 1710=309)
indefessamente [=sense cansar-se mai]-> *indefensament* [=senza difesa]
(Z 1855=335)
indefinita-e-> *infinita-es* [=infinita-e] (Z 1744=316; Z 1746=317)
indipendenti -> *dependents* [=dipendenti] (Z 432=181)
indole-> *veta* [=nastro, striatura] (Z 725=217)
inevitabili-> *evitables* (Z 3793=486)
infinita-> *finita* (Z 386=163)
ingegno [=enginy]-> *compromís* [=impegno] (Z 588=202)
in quelle cose-> *en cap d'aquelles coses* [=in nessuna di quelle cose] (Z 816=221)
interna-> *completa* [=intera] (Z 2017-8=347)

intollerantissimi-> *intoleradíssims* [=intoleratissimi] (Z 3715=471)
i soli-> *no són els únics* [=non sono i soli] (Z 3452=444)
intormentito [=insensibile]-> *turmentat* [=tormentato] (Z 2494=373)
in vece che [=en lloc de]-> *a menys que, en canvi...no* [=a meno che; invece non] (149=102, Z 450=185)

L

laddove [=mentre en canvi]-> *motiu pel qual; d'on; de la mateixa manera que*
[=ragion per cui; onde; allo stesso modo che] (Z 3087=411, Z 157-8=103,
Z 369=156)
lasciava [=permetia]-> *abandonava* [=abbandonava] (Z 84=80)
lavori di belle arti [=treballs de belles arts]-> *esforços* [=sforzi] (Z 8=34)
letteratura-> *lectura* [=lettura] (Z 3439=441)
lettere-> *lletres* [=lettere] (Z 1742=315)
levar di mano [=arrabassar]-> *portar de la mà* [=condurre per mano]
(Z 4421=599)
limitato-> *il-limitat* (Z 4191=562)

M

ma [=però]-> *ja que* [=giacché] (Z 146=100)
ma solo [=però només]-> *com tampoc* [=come neppure] (Z 472=189)
macrobi [=animals de vida llarga]-> *macrobidtics* [=macrobiotici] (Z 3512=458)
magistero-> *misteri* [=mistero] (Z 167=107)
mascherata [=disfressada]-> *maquillada* [=imbellettata] (Z 199=123)
massime [=sobretot]-> *majúscules* [=maiuscole] (Z 59=67)
materiali-> *naturals* [=naturali] (Z 603=204)
modi [=expressions]-> *modes* [=mode] (Z 1304=253)
modo -> *món* [=mondo] (Z 1628=295; Z 1645=299)
mole [=mola]-> *engranatge* [=ingranaggio] (Z 2937=399)
mondo-i-> *manera-es* [=modo-i] (Z 176=112, Z 2898=396, Z 3171= 413)
moltissimi -> *molt poca gent* [=pochissimi] (Z 39=55)

N

natura -> *naturalitat* [=naturalizza] (Z 147=101)
naturalizza-> *natura; naturalesa* [=natura] (Z 57=65, Z 119=91, Z 189=119)
necessari-> *innecessaris* [=innecessari] (Z 2553=378)
nè meno [=tampoc]-> *més o menys* [=più o meno] (Z 1508=278)
nobili e belle-> *nobles i plebees* [=nobili e plebee] (Z 2945=402)
non altrimenti che [=no d'altra manera que]-> *no així* [=non così] (Z 2424=364)
non così [=no així] -> *és així* [=è così] (Z 4080=540)
non dell'abito-> *i a l'hàbit* [=e nell'abito] (Z 3458=446)

non essere->*ser* [=essere] (Z 4100=542)
non fosse->*fos* [=fosse] (Z 3504=454)
non infelice-i ->*infelici-os* [=infelice-i] (Z 2901=397)
non immancabilmente ->*infal·liblement* [=immancabilmente] (Z 377=475)
non...ma...ciòè- > *no...ni...sinó* [=non...né...ma] (Z 4043=532)
non far male- > *fer mal* [=far male] (Z 46=60)
non insegna- > *ensenyà* [=insegna] (Z 415=176)
non riflettuto- > *raonat* [=riflettuto] (Z 4230=567)
non poter- > *poder* [=potere] (Z 346=152)
non riflettere- > *reflexionar* [=riflettere] (Z 1064=239)
non sentendo- > *en sentir* [=sentendo] (Z 1628=295)
non si persuade- > *està ben convençuda* [=è ben persuasa] (Z 58=66)
non solamente... non solamente... ma- > *no tan sols... sinó... però* [=non
solamente... ma... ma] (Z 371=157)

O

occhio [=ull]->*orella* [=orecchio] (Z 1747=317)
occorre [=s'escau]->*calen* [=importano] (Z 865=223)
occorra [=sigui necessari]->*passa* [=succeda] (Z 2613=383)
odiatrice- > *execrable* [=esecrabile] (Z 3641=466)
ombreggiare [=perfilar]->*eclipsar* [=eclissare] (Z 9=35)
ordinario; ordinarimente- > *extraordinari* [=straordinario] (Z 96=82,
Z 268=138)
ovvero [=o sia]->*o bé* [=oppure] (Z 1103=243, Z 58=66)

P

parer a noi [=semblar a nosaltres]->*semblar-se a nosaltres* [=rassomigliare a noi]
(Z 1177=245)
parti, le -> *les arts* [=le arti] (Z 1855=335)
parto-i [=part, parts]->*partit, part* [=partito; parte] (Z 2160=353, Z 4233=569)
passaggio- > *paisatge* [=paesaggio] (Z 1658=302)
passano [=oltrepassen]->*no es donen* [=non si danno] (Z 1627=295)
però, perocché [=per això, per tant]->*però, tanmateix, sinó* [=ma, tuttavia, bensì]
(Z 15=40, Z 78=76, Z 408=173, Z 473=190, Z 1413=270, Z 1429=271,
Z 1451=174, Z 1640=297, Z 1671=304, Z 1693=306, Z 1784=323,
Z 2018=347, Z 2160-61=353, Z 2251=356, Z 2362=358, Z 2435=365,
Z 2496=374, Z 2567=378, Z 2898=396, Z 2901=397, Z 2971=406,
Z 2988=407, Z 3549=461, Z 3638=464, Z 3943=524, Z 4072=538,
Z 4100=542, Z 4233=569, Z 4244=571, Z 4286=585, Z 4293=588,
Z 4389=594, Z 4485=604, Z 4493=606, Z 2987-88 =407)
perciò [=per això]->*però* [=ma] (Z 473=190, Z 3879=503)
perdere- > *adquirir* [=acquistare] (Z 3362=431)

per lo piú [=generalment]->*el menys possible* [=il meno possibile] (Z 1018=236)
pesarne->pensar-ne [=pensarne] (Z 3189=416)
piú vero->menys cert [=meno vero] (Z 2489=373)
piú vivo->menys viu [=men vivo] (Z 3879=503)
possederla->no la tens [=non la possiedi] (Z 462=186)
possible->impossible [=impossibile] (Z 1758=319)
posterí [=descendents]->*antecessors* [=antenati] (Z 3954=526)
potenza di->per causa de [=a causa di] (Z 8=34)
primo, il [=el més important]->*al començament; en primer lloc* [=all'inizio; inanzitutto] (Z 365=154, Z 196=122)
príncipi [=prínceps]->*principis* [=principii] (Z 1026-7=237)
proporzíone->perfecció [=perfezione] (Z 8=34)
propozíone->premissa [=premissa] (Z 216=129, Z 377=159, passim)
provata->privada [=privata] (Z 340=150)
proviamo [=demostrem]->*experimentem* [=esperimentiamo] (Z 1463=275)
purchè [=mentre que]->*encara que* [=anche se] (Z 1617=292)
pur troppo [=per desgràcia]->*tanmateix* [=tuttavia] (Z 712=214, Z 1939=342, Z 3497=451, Z 3189=416)

Q

qualche [=algun]->*qualsevol* [=qualsiasi] (Z 50=61, Z 4099=542)
qualcuna [=alguna]->*qualsevol* [=qualsiasi] (Z 96=82)
quando piú quando meno [=més o menys]->*com a mínim* [=come minimo] (Z 1584=286)
quante poche [=tan poques]->*quantes* [=quante] (Z 1349=260)
quantunque [=per bé que]->*qualsevol* [=qualunque] (Z 260=136)
quel ch'è piú [=el que és més]->*els que més* [=quelli che piú] (Z 3384=436)
quasi tutto il volgo [=gairbé tot el poble]->*quasi ningú* [=quasi nessuno] (Z 39=55)
querere [=queixes]->*discussions* [=discussioni] (Z 4329=591)
quivi [=aquí]->*per tant* [=quindi] (Z 1548=284)

R

ragione [=raó]->*religió* [=religione] (Z 15=40, Z 419=177, Z 426=179; Z 430=181, Z 435=182, Z 1627=295)
rallegrare [alegrar]->*tornar a alegrar* [=tornare a rallegrare] (Z3507=456)
ricade [=recau]->*recau novament* [=ricade di nuovo] (Z 1824=329)
riporre [=fer residir, situar]->*situat novament, s. de nou* [=collocare di nuovo] (Z 351=154, Z 3438=441)
risentido dal dolore->ni tan sols sentir-se'n [=neppure sentirne] (Z 2161=353)

S

- sapeva* [=sabia]->*esperava* [=sperava] (Z 143=98)
sensorio, il [=capacitat de sentir]->*el nervi sensitiv* [=il nervo sensitivo]
 (Z 4367=593)
sia o possa essere->*no hi ha o no hi pot haver* [=non c'è o non possa esserci]
 (Z 1715=311)
sì poco corrotto [=tan poc corromput]->*corromput* [=corrotto] (Z 3790=484)
si scosta [=s'aparta]->*s'acosta* [=si accosta] (Z 194=121-2?)
snerva [=elimina el nervi]->*enerva* [=innervosisce] (Z 958=232)
società->*superioritat* [=superiorità] (Z 3781=479)
sola->*dura* [=dura] (Z 1100=242)
solletico [=pessigolles]->*sanglot* [=singhiozzo] (Z 198=123)
solo [*il solo e puro bene*]->*el bé més pur* [=il bene più puro] (Z 1164=244)
sommamente ->*en fi* [=insomma] (Z 259=135)
sotto tutti i riguardi [=des de tots els punts de vista]->*són tots els recels* [=sono
 tutti i sospetti] (Z 960=233)
svella [=arrenqui]->*revela* [=rivela] (Z 2712=389)
sventatello [=ximplet]->*desgraciat* [=sventurato] (Z 4068=536)
stringato [=eixut, dit de l'estil de Bourdalou]->*corprèn* [=affascina] (Z 9=36)
successo de' tempi [=successió]->*èxit* [=successo, ruscita] (Z 932=229)

T

- tanto meno*->*no tan sols* [=non soltanto] (Z 3272=4223)
tempi->*temples* [=templi] (Z 3641=466)
tendenza->*tendresa* [=tenerezza] (Z 3929=519)
toglie la forza [=treu, lleva la força]->*pren força* [=prende forza] (Z 958=232)
triviale->*tribal* [=tribale] (Z 1304=253)
troncarla [la vida]->*aconseguirla* [=ottennerla] (Z 56=64)
trova [el plaer]->*no el troba* [=non lo troba] (Z 170=109)

V

- ve n'ha non poche*->*n'hi a poques* [=ve n'è poche] (Z 3349=430)
veruno [ningú]->*cert* [=certo] (Z 300=143)
vivanda [=vitualla]->*casa* [=casa] (Z 3498=452).